A decorative border with floral and scrollwork motifs surrounds the text. The top and bottom corners feature large, symmetrical floral designs. The sides are decorated with vertical, flame-like or leaf-like patterns. Horizontal lines with small decorative elements separate the text blocks.

ЮРИЙ КМІТ.

ПОДРУЖЄ.

ДРАМА В ДВОХ ДІЯХ.

Ціна 1 корона.

У ЛЬВОВІ, 1903.

З друкарні Наукового Тов. імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00983884 (/)

В. 1316

ЮРИЙ КМИТ.

ПОДРУЖЄ.

ДРАМА В ДВОХ ДІЯХ.

93

ЛЬВІВ 1903.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.
під зарядом К. Беднарського.

1,50к

ЛЮДИ НАШІ

ПОДРЯЄ

ЛЮДИ НАШІ

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

**ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 35639**

-26121

ДІЄВІ ОСОБИ.

ІВАН ЛЬОРЕНЦО, дідич (40 літ).

МАРІЯ, його жінка (28 літ, гарна брюнетка).

ЕМА, їх донька (6 літ).

ДОГМАРА СОЛОВІЙ, сестра Марії, учителька, суджена

Остапа Вереса, нотаріяльного практиканта.

ЗОФІЯ ВАГУРЯЧКА, служниця.

СТЕПАН }
ПЕТРО } лакеї.

ОЛЕНА ВЕРЕСИХА, вдова по нотарю; мати Остапа,
далека своячка Марії.

Річ відбуваєть ся на селі в домі Івана Льоренцо.

ПЕРША ДІЯ.

Просторий, розкішний, слабо освітлений покій. У глибині сцени великі двері і два великі з гарними занавісами вікна до огорода. З ліва і з права двері. Довкола стола фотелі. Попереду сцени з права стоїть фортепян; з ліва дві канапи, крісла і ин.

Лакеї замикають вікна й роблять порядки в комнаті.

ПЕТРО.

Бодай дідько служив тим панам.

СТЕПАН (сьмієть ся).

Так, так. Карає Бог старі кости за гріхи в молодости. Може вже твої ноги тончіють, як тому Загурському, що на останку переходив сюди?

ПЕТРО.

Бігме-ж-то-ну, так мене зломило, що не чую себе. Бігай як той гінчий пес, аж язик вивали. Від рана до тепер.

СТЕПАН.

Але насипали тобі гроший.

ПЕТРО.

Аякже насипали (виймає гроші з кишені, рахує); шість корон.

СТЕПАН.

О, я маю більше.

ПЕТРО.

Ти менше робив і більше дістав.

СТЕПАН.

Який ти дурний. Воно так на світі: більша робота — менша заплата. Диви ся на панів: нічого не роблять, а їм живеть ся добре. Все треба йти низом, низом, попід верби; хто правдою жиє, тому дихати не дає. В житю на всі заставки брехати, а добре буде.

ПЕТРО.

От позамикай вікна, коли такий моторний.

СТЕПАН.

Або я баба, аби міні хто розказував?

ПЕТРО.

Баба, не баба, але бачиш, що я не можу; я дуже втомив ся. Невже з тебе такий пан, що поратувати другого не годить ся?

СТЕПАН.

Ну, ну, я не такий злий чоловік, я все попрятаю, а ти простягни ся троха на отоманці, лекше буде.

ПЕТРО.

Пані в сальоні?

СТЕПАН.

Нема. Вийшли до своїх комнат.

ПЕТРО.

Бачив ти, як наш пан цілував її нині?

СТЕПАН.

З того цілування ні ва́ри, ні пари. Бреше, аж за ним курить ся.

ПЕТРО.

При чужих людях він для неї єдиний чоловік. Ніхто не догадав ся би, що між ними погано.

СТЕПАН.

Біда заходить і до панських порогів.

ПЕТРО.

Коли цілував її та гладив по лиці, зробила таку дивну міну, немов би конала.

СТЕПАН.

От бідна! А добра, людяна невіста. Не варто бути добрим, бо тебе з'їдять. Коли добирають ся тобі до печінок, гати в пику, аби аж ногами затріпав. Пястук — іще найліпша мудрість. Або здохнеш, або жити будеш. Говори йому сяк і так, а він сьмієть ся... Нема що. Я собі сам роблю справу на місці.

ПЕТРО.

Набідила ся вона в тих останніх роках.

СТЕПАН.

Ба, не жури ся! Чоловік пестить ся з дівчатами, а жінку катує. Не скаже ніколи доброго слова до неї.

ПЕТРО.

Бридь, що й плюнути не варто.

СТЕПАН.

До чого бик навик, того і волом схоче. По-напещував дівчатам досить діточок. Жінка дивить ся, знає про все. Мусить її се боліти.

ПЕТРО.

Анцихрист! Поганий чоловік! Іноді за ні-защо кого з'їздить, спаскудить; власну жінку невинно ганьбить, на чім сьвіт стоїть.

СТЕПАН.

Де в неї тільки терпцю? Я не витримав би, плюнув би на його хату, ноги на плечі і пішов сьвітами, або —

ПЕТРО.

Що хлоп, то не баба, а до того замужна.

СТЕПАН.

Тихо. Мабуть хтось надходить. (Надслухує. Відчиняють ся двері і входить служниця Ева Топір).

ЕВА.

Дармоїди, сидять собі в покоях, немов які графи.

СТЕПАН.

А ти за нами ходиш, без нас жити не можеш. Ходи, ходи серце; я тебе поцілую. Знаєш тяжкі часи настають, коли баба ходить за хлопом.

ЕВА.

Аякже, за тобою чорт ходитиме, не я; міні треба тебе до хрину. (Степан підходить до неї й хоче її обняти; вона пручаєть ся). Йди на зломану голову. Недавно ті, що тут пили, щирили зуби, а тепер сей захочує. Тьфу на вас. Кождий хлоп — паскудне насінне.

СТЕПАН.

А твій Андрух? Знаєш, я бачив, як його пригортала беззуба Параня. Вже покинув тебе.

ЕВА.

Йди, йди, не бреш.

СТЕПАН.

Я ніколи не брешу, хиба часом неправду скажу. Ой як тебе наш пан захопить коли, тоді Андрій навіть не подивить ся за тобою. Правда Петре?

ЕВА.

Або я повія, чи що?

СТЕПАН.

Ну, ну, серденько, (кліпає її по рамени), пан знає добре заходити ся коло дівочого інтересу.

ПЕТРО.

Не кричить, аби пані де не надійшли, та не почули.

ЕВА.

Положили ся до ліжка.

ПЕТРО.

Пані журить ся з того часу, як пан справляв коханці весіле.

ЕВА.

Ага, Касці Чепіль. Але-ж бо то були гопки, годки.

СТЕПАН.

Файна була дівка, око двацять. Диво з тими бабами! Пан такий гарний, що аж блювати хочеть ся; лисий, жовтий, поломаний, трясеть ся, а дівки липнуть, як мухи до солодкої сметани.

ЕВА.

Не всі.

СТЕПАН.

Але ти виїхала, як баба зі ступою. Хиба не знаєш, що як дівку колька заколе, каже себе вести до Миколи, а від Миколи до Олекси, аби було троха лекше.

ЕВА.

Що з тобою говорити, тобі дурниці в голові.

СТЕПАН.

І ти любиш сі дурниці. Що правда, жінку дістав наш пан як золото, лише цілуй, тули ся,

та сьмії ся з цілого сьвіта. Міні слинка потїкає, коли тільки подивлю ся на неї, а наш господар за дівчатами шкандибає. З дива не може міні зійти, як вона могла вибрати таку паскуду?

ПЕТРО.

Як Чепіль віддавала ся, пані не вказувала ся ніде через цілий тиждень. Я підглянув раз, а вона так заводить, так плаче, аж хата ходить ходором. А все припадає до дитини і цілує її, а потім знову плаче. Міні зробило ся ніяково.

СТЕПАН.

Але-ж було весіле, весіле! Ще в нікого не попили ся так люди, як на весілю коханки нашого дідича.

ЕВА.

Попили ся, а потім били ся.

СТЕПАН.

Гроші має, то й коханки є. Коли-б у мене були вони, я теж добирав би собі сьвіжих красавиць. Страх люблю гарні дівчата й молодиці.

ЕВА.

Ігі на тебе! Таке опудало, як ти?

СТЕПАН.

Ой любив я дівчат сорок, а молодиць триста! Пропадали за мною. А ти мене поцілуєш?

ЕВА.

Хиба той, що в болоті.

СТЕПАН.

Та чого йти на болото, зараз таки тут. Хай Петро відвернеть ся, аби не дістав сліпоти. (Йде до Еви й хоче її обняти).

ЕВА.

А диви на хлопа! (Чути стукання до дверей).

ПЕТРО.

Тихо. Стукає хтось. (Встає з канапи; служниця виходить). (Входять по зимовому одіті пятьдесятдволітна пані Олена Вересиха з сином Остапом).

ОЛЕНА.

Панство дома?

ПЕТРО.

Є пані; пан виїхали.

СТЕПАН.

Я попрошу паню сюди. (Виходить).

ОСТАП.

Добре.

ОЛЕНА.

Нині і пса не виганяй з хати. Ся дорога полишить ся нам довго в тямці. Віє й віє й кінця нема тому.

ОСТАП.

Від самого рана. Я лише бояв ся, аби ми не зблудили де.

ПЕТРО.

Нині не трудно. Всьо позасипане.

ОСТАП.

Я думав, що там на тім закруті будемо почувати.

ОЛЕНА.

Щастє, що коні міцні, а то —

ОСТАП.

В таку завирюху не варто виїздити з хати.

ОЛЕНА.

Та хто знав, що воно таке буде? Їдь і їдь, нічого не видко, в очах тьмить ся.

ОСТАП.

Я не знаю, як могли ті хлописка їхати в таку лиху годину на заробок? Тягар великий, дубові стовпи.

ОЛЕНА.

Але-ж вйокали, вйокали.

ОСТАП.

І на місці стояли.

ОЛЕНА.

Троха нам дорогу втерли; порозсували за-сипи.

ОСТАП.

Прикро було дивити ся на ті сухоребрі конята; а до того й самі обмочені, обхляпані. Я не знаю, чи є в них розум? Їде собі по смерть, по загибіль. Ні одіте, ні огріте — їде...

ПЕТРО.

(Всьміхаєть ся). А від чого біда? Вісім шісток даром не ходить. То з нашого села. Самі бідаки. Як не заробить — буде голодати. Йому все одно загибати, чи в снігу, чи в студеній хаті. Принай-мні не видить, як діти дзвонять зубами...

ОЛЕНА.

Коли біда, то й плач не допоможе. Правда?

ПЕТРО.

Ой правда, ласкава пані. Хлоп з бідою, як з рідною мамою. Тому він не оглядаєть ся, чи день, чи північ, чи сніг, чи плюта. Треба жити, то треба; треба вмерти, хай чорт бере всьо. аби грішна душа не пропала.

(Входить Марія).

МАРІЯ.

А--а. Гості.

ОЛЕНА і ОСТАП.

Добрий - вечір. Добрий - вечір. Пізнасте мене пані?

МАРІЯ.

Пізнаю, пізнаю. Вітайте. Прошу розодіти ся. (Помагає Олені роздягти ся. Між тим звертаєть ся до лакея). Поможі панови розібрати ся, а опісля принеси тут ясну лямпу, а сю занеси до останнього покою. Треба буде засьвітити в сальоні.

(Петро відходить).

ОЛЕНА.

Така метелиця на дворі. Сипле снігом і сипле.

МАРІЯ.

З рана до вечера.

ОСТАП.

І з вечера до рана сипатиме. Сьвіта не видко — така курявиця. Догмара дома?

МАРІЯ.

Ні. Нема. Виїхала до товаришки. Нині верне. Тільки що не видко. Прошу сідати. Розгостіть ся панство. Тіточка здорожені? Дуже? Правда? (Сідають при столі).

ОЛЕНА.

Дуже й не дуже — як у зимі, при сніговиці. А де-ж пан дідич?

МАРІЯ.

Виїхав на лови до графа Чижевського.

ОСТАП.

Нині не варто їхати навіть на лови панночок. Там так мете, що аж в очах померкає. Провіває й засипає на всі боки.

МАРІЯ.

А от ви приїхали.

ОСТАП.

Любов не знає границь і ніяких перепон.

ОЛЕНА.

І я з сього любовного титулу мусіла йому товаришувати, та слухати свисту вихрів.

МАРІЯ.

Мене дуже чарує така хуртовина.

ОЛЕНА.

Ой добре вона чарувала мій ніс і мої очи; зі своїм чаром добирала ся аж до костий.

МАРІЯ.

Міні представляє розбурхана, розфильована хуртовина кінець сьвіта, коли все поверне до первісного хаоса.

ОСТАП.

А доля стане творити новий сьвіт.

МАРІЯ.

Так. Бо сей вповні недоладний.

ОЛЕНА.

От не гніви Бога; коли-б тобі нині казав хто вмирати, зараз почули би ми крики, зойки: я хочу жити, ратуйте мене.

МАРІЯ.

Або я знаю, що се за дивна міць у тому житю, що воно так притягає чоловіка до себе, навіть у найбільшому нещастю?

ОСТАП.

Я хотів би як найдовше жити.

ОЛЕНА.

І любити ся.

ОСТАП.

Без любови жите нічого не варто. З любовю бажав би я тут на землі вікувати. Любов і боротьба — се дві найголовніші умовини життя. І вони найбільше приємні міні.

МАРІЯ.

Для мене знову деякі хвилі в життю є страшні, безмежно лянні й погані.

ОЛЕНА.

Мариня пессимістично настроєна.

МАРІЯ.

Так настроїли мене обставини життя.

ОСТАП.

Не треба знову на все дивити ся чорно.

МАРІЯ.

Я дивилась би біло, жовто й синьо, аби лише було міні погідно. Коли розбираю своє жите, сьвіт видасть ся для мене сценою, де виведені вічно-недоскональні, суперечні, тригічно-комічні події.

ОЛЕНА.

Ха—ха—ха! з тебе модерна фільсофка. Бачиш Остапе, се другий Ніцше.

ОСТАП.

В тім лихо, що пані надто розбирають всякі житеві подробиці. Нічого не розбираймо дуже, нічого не аналізуймо міцно.

ОЛЕНА.

Найважніше: не вбиваймо в собі охоти до життя. Треба бороти ся; не поступаймо ані кроку назад, борикаймо ся аж до загину; треба спочивати — спочиваймо, тільки не плачмо, не скучаймо, не нарікаймо, та не упідляймо себе.

ОСТАП.

Бо з того нічого тривкого не буде. Мама
всьо беруть на розум, більше з практичного боку.

ОЛЕНА.

А ви беріть з ідеального, гуманного, компро-
місового, та стануть по вашій спині кози скакати.
Так, так, придивіть ся добре житю, а скажете, що
я маю слухність. Ідеально жили в раю, а вийшли
за ворота, один одному поломали ребра.

ОСТАП.

Коли схочемо приложити остре вістре ана-
лізи до всього —

МАРІЯ.

То покалічимо себе.

ОСТАП.

Аякже. Тоді ціле жите, цілий сьвіт і все, що
є, та що могло би бути, вийде як найбільша
дурниця.

МАРІЯ.

Говоріть, що хочете, але сьвіт — се глупа
комедия, глупий фарс.

ОЛЕНА.

Коли-б усі так думали, сьвіт розвалив ся би.
Адже ти попереду сказала, що чоловік прив'язуєть
ся до житя і не хоче розпрощати ся з ним, зна-
чить, воно має в своїому естві щось такого, що
вдоволяє і приманює до себе створіння та всякі
животини.

МАРІЯ.

Не всіх і не все і не завсіді.

ОСТАП.

Ну, то треба жити хвилями. Треба з них
користати. Хай се буде ілюзия, хай се буде омана

а все таки хвилями є щось приманчивого, приємного. Житє кожного чоловіка попереплітане хвилями плачу і хвилями сьміху.

МАРІЯ.

Хвиль плачу найбільше.

ОСТАП.

Хто се може знати?

ОЛЕНА.

От не філософуйте. Маринцю, ти поставила ся.

ОСТАП.

Мама хочуть, аби чоловік усе був однаковий?

ОЛЕНА.

Не хорувала ти?

МАРІЯ.

Моє ціле житє — се фізична і моральна хроба.

ОСТАП.

Нині були тут гості?

МАРІЯ.

Задля них мусіла я піднести ся з ліжка.

ОЛЕНА.

Ти таки на добре хоруєш?

МАРІЯ.

Ба, не хоруй, як хоруєть ся.

ОСТАП.

І не ліпше?

МАРІЯ.

Ой пане, колись було ліпше, але як увійшла я до того дому, пропало все. Дивити ся на погань, яка творить ся навкруги мене, і бути здоровою — се неможлива річ. Вірте міні.

ОЛЕНА.

Що-ж воно тут на річі?

(Приносить лакей ясну лампу, а сю з зеленою обложеною забирає з собою).

МАРІЯ.

Постав лампу в мойому покою і кажи робити вечерю. Бодай (дивить ся, чи вже вийшов лакей), і мої вороги не жили так, як жию я. І страшно і сумно і дивно міні, коли пригляну ся своєму семилітньому подружньому житю. Тут треба було сталі і кременного каміня, аби полишити ся однаковою, аби не зруйнувати здоровля, не пригломшити свого духа.

ОЛЕНА.

Щось я зачувала від свого сина, одначе чоловік має тільки тої різноти на голові, що годі всього спам'ятати.

МАРІЯ.

Скажіть самі, чи не можна було тут здуріти? Внедовзі по шлюбі змінив мій добродій фронт до мене. Я не чула від тоді доброго слова; приляг серцем до служниць і шукав між ними жінки. Доходили мене слухи, що валяють ся те-ж по тінгель-тангльх з гарною кумпанією. А що полишало ся міні? Сидіти й дивити ся на розпусту! Та коли-б я бодай провинила ся чим. Ба, але хто навик до розпустного житя, тому за мало одной жінки. Такий женить ся тільки для інтересу, або для хвилевої забаганки та для хвилевого вдоволення своїм пристрастям. А як маскував себе перед шлюбом!

ОЛЕНА.

Звичайно перед шлюбом любові, дурості, а опісля полин. Одначе я застерігаю ся, що не

всюди і не в усіх. Се треба віднести головно до пережитих людців. Ті скажуть швидко гарне, ніжне слівце, заговорять на вушко, пригорнуть, поцілують. Мають вправу. Вишколені.

МАРІЯ.

Нерозвинена, несьвідома, необзнайомлена з житєм дівчина втішає себе фальшивими пестошами облудних людий. І в мене було те саме. З того боку щасливіша моя сестра. Але коли-б батько не програв на гелді села, стрінуло би й її се лихо. Я ще перед нещастєм батька взяла трицять тисяч і продала себе зруйнованому морально й матеріально чоловікови.

ОСТАП.

Моральна руїна страшнійша, ніж матеріальна.

МАРІЯ.

З адвокатури не міг батько зложити приданого, отже мусіла подумати сама про себе. Взяла ся до роботи і стала учителькою.

ОЛЕНА.

Кожда повинна подбати про свою будучність, а не ждати лише на женитьбу.

МАРІЯ.

Добре вчинило ся, що родичі жили доси, аж вона зложила матуру. — Тільки мене засудила доля на загляду.

ОСТАП.

Там лихо, де не женять ся по любови, по волі свого серця, де нема схожости думок, спільної праці і обопільної самостійности.

МАРІЯ.

Пане, пане, коли-б міні хто давнїйше отворив очи в тих річах, найшла би і я крашу долю. Нас не учать того, чоґо найбільше треба.

ОСТАП.

Ой так. Кандидати й кандидатки женитьби повинні поперед усього знати, в чім лежить єство подружя? в чім етична його стійність?

ОЛЕНА.

Або ти знаєш, де його суть?

ОСТАП.

Щастє подружя, думаю, творять не змислова пристрасть, краса й богатство, лише любов побудована на тривких підвалинах духової гармонії, поважання і приязни. Де не видко того, там нема нічоґо!

МАРІЯ.

Нині дієть ся воно инакше.

ОЛЕНА.

Люди, люди, для житя й пожитя є недостаточні, неповні всякі параграфи, придумані навіть наймудрїйшими головами, Воно має тільки в собі складників і нюансів, що само собою витворює свою школу, свій напрям діяння й поведення.

МАРІЯ.

Ви пане не курите? Який з мене забудько.

ОСТАП.

От говорить ся й забуваєть ся про при-вочки.

МАРІЯ.

Прошу (подає папіроси й цигара).

ОСТАП.

Дякую. (Запалює папіросу).

МАРІЯ.

Буде троха инакше в покою. Може подати шнапс і перекуску, поки прийде вечера?

ОЛЕНА.

Ні, ні. Пізнійше.

МАРІЯ.

Все то правда, що тіточка говорили, але норми нинішнього подружя недомагають. Стрічають ся на бали, або де там на иньшому місці молодець і панночка; нічого не знають про себе і не старають ся знати. Звертають лише увагу на на богатство і красу. Коли він багатий, а вона бідна, але гарна, він дружить ся тільки для її краси тіла; коли знову вона багата, а він бідний, женить ся з нею для її богатства. Про все иньше нема тут бесіди.

ОЛЕНА.

(Всьміхаючи ся і киваючи головою, говорить): Ну, ну, далі.

ОСТАП.

(Не вважаючи на іронічні міни матери). І не може бути бесіди, бо наші панночки анальоґічно до нинішнього подружя виховують ся по нинішньому.

МАРІЯ.

Адже так.

ОСТАП.

Правду сказати. се не вихованне, але дресура. Тут плакаєть ся лише ніжність і приманчивість тіла, інтелектуальний розвиток провадить ся теж в тому напрямі, аби привабити до себе мужчин.

ОЛЕНА.

І се не зла річ.

МАРІЯ.

Тим то думаннє панночки зосередковуєть ся біля женитьби. Не даєть ся їй спромози пізнавати сьвіт у ріжних його напрямках і відтінках, пізнавати себе і людей; жиє в повній окремішности від мужчин, тим то сьвіт мужчин являєть ся їй чимсь казковим, чарівним і фантастичним. А опісля ся фантастика розкриєть ся перед нею в такому виді, в якому розвернула ся передо мною.

ОСУАП.

Тоді все крушить ся, ломить ся і наступає поступенна загибіль. Злі причини родять злі наслідки.

МАРІЯ.

І мене так виховали. І мене дресували. Не навчили пізнавати людей; не витворили в мені самосьвідомости. Казали стояти, я стояла; казали йти спати, я йшла спати; казали віддавати ся, я віддала ся. Школа і дім не дали міні нічого. Зверхна коректність, зверхні форми — от і все. Сим кермувала ся я перед мужчинами, що бували в нашому домі; з тим проводила я балі і ріжні забави. За се мушу я нині пропадати.

ОСТАП.

Та що-ж робити! Се було не лише в домі пані, але воно всюди майже такий гаразд. Успішна зміна може бути тільки тоді, коли мужчина і жєнщина матимуть повну волю, у всьому однакові права, коли не буде економічної зависимости одного від одного; коли зможуть придбати собі рівностійну осьвіту, а через те змогу до вольного вибору свого призвання.

ОЛЕНА.

(Іронічно всміхаєть ся). Гарний з тебе оборонець жіночих прав... (Бере часопись зі стола й байдужно оглядає її).

МАРІЯ.

Коли-ж се буде?

ОСТАП.

Колись мусить бути.

ОЛЕНА.

Лярі-фарі! До щастя в подружю не потрібно всього того, що ви наговорили тут, а бодай не так дуже.

ОСТАП.

Дуже, як дуже, одначе коли-б так вчинило ся, настали би ліпші, більш людські відносини.

ОЛЕНА.

Хай буде кождий чоловіком і хай відносить ся до другого як чоловік, а вже буде добре.

МАРІЯ.

Та воно ніби так.

ОЛЕНА.

Ніхто не влізе в нікого. Марії нещастє не з того, що увійшла в подруже несвідома і що не вмiла собі вибрати чоловіка. То саме заподіяти ся може навіть найбільшій і найкрайнійшій еманципантці. Лихе вродило ся — лихе згине. На хвилю замаскує себе.

МАРІЯ.

Воно правда. Хто знає, де на чоловіка біда чекає. Яка-ж рада? Що діяти? Що чинити? Розійти ся? Багато перепон: з боку церкви, публичної опінії і з боку —

ОЛЕНА.

Хоча би й розвела ся, — що з того? До первісного стану не поверне більше. А дитина? Добре говорити: розвід, а діти?

МАРІЯ.

Тіточко, знаю я, що подруже річ сьвята, річ велика, незломана. Як раз у тому лежить цілий його трагізм! Люди перед заключенням подружжя не здають собі звичайно справи з того, що роблять. Дружать ся з привички, от аби перейти ся, аби не дівувати довго.

ОСТАП.

Брак застанови. У всьому застановляють ся, розважають, а в тому найменше. Любити ся — їм воно сьмішне й пuste!

МАРІЯ.

Аякже. Застанова приходить, але вже запізно. Тоді хиба скачи з найвисшого берега стрімголов у пропасть... (Павза). Хто йде під вінець без горячої, так скажу, сліпої любови з одного й другого боку, коли не відчувають її цілим своїм еством, такі поповнюють страшний, непростимий злочин.

ОЛЕНА.

А як се буде хвилева пристрасть?

МАРІЯ.

То не буде любов!

ОЛЕНА.

Зрештою любов — се така ніжна, делікатна матерія, що навіть дрібниця може захитати її основами.

МАРІЯ.

Коли вона буде міцно угрунтована, коли не вмовлена або штучно сфабрикована, коли горить

у їх грудях непереможена симпатія одного до одного, тоді —

ОСТАП.

Подруги стануть так поводити ся, що ніщо дісгармонійного не може увійти між них.

ОЛЕНА.

Ха—ха—ха! Не-аби-яка се штука — створити постійну гармонію! Люди — не ангели.

ОСТАП.

Треба хотіти, а всьо буде.

МАРІЯ.

І я так думаю.

ОЛЕНА.

Правда ваша, що здорово і мудро хотіти — се велика річ, одначе не треба забувати, що в житю иноді й найміцніші хотіння розбивають ся. Житє — се тверда скала. (Павза).

МАРІЯ.

(Безнадійно). Ой багатьом воно роздавило коліна, та розчерепило головище; хто лиха не знає, хай мене спитає! (Павза). Усі можливости помарніли для мене — померли. Зважте, в як безвихідному я стані. Житє з ним незносиме й нестерпиме. Моє подружє — се тяжка неволя. Як визволити себе з тих кайданів? Невже треба двигати їх аж до смерти? Над звівірятами милосердять ся, а чоловікови в найтяжшій неволі дають мучити ся...

(Входить лакей).

ЛАКЕЙ.

Прошу пані, панна збудили ся.

МАРІЯ.

Добре. Я йду там.

(Лакей відходить).

МАРІЯ.

Перепрашаю на хвилину. (Відходить).

ОСТАП.

Прошу дуже. (Павза). Але-ж вона роздразнена, рознервована. (Бере часопись і хоче перечитувати).

ОЛЕНА.

От нещаслива! Шкода її. Гарна особа. Тактовна й інтелігентна. Доктор Бар дуже залюбився в неї і мабуть Мариня в ньому.

ОСТАП.

Се її лікар. Дуже ніжний чоловік і високоосвічена людина.

ОЛЕНА.

Так. Він зараз одружився би з нею, коли-б тільки дав хто дозвіл. Я знаю, що й без якихось там дозволів прийняв би її до себе. Раз він натякав обережно про се.

ОСТАП.

Отсе була-б дібрана пара. Але вона не зробить сього.

ОЛЕНА.

Наперед не можна нічого певного сказати. Лихо й нещастє роблять чоловіка сліпим на всякі постанови й опинії. Годі знову, аби одно вживало повної волі, а одно конало в неволі. Клопіт тільки з дитиною! Дитина без властивого подружя, може морально звихнути ся.

ОСТАП.

Вона і тут у небезпечности...

(Марія вертає з шістьлітньою донькою Емою).

МАРІЯ.

Моя панна проспала ся. (Цілує її). Привитайся. (Ема витаєть ся).

ОЛЕНА.

Що-ж панночко? Що робиш?

ЕМА.

Я спала. (Ніжно сьмієть ся. Олена цілує її).

МАРІЯ.

Ще були гості, як пішла спати.

ЕМА.

Чому, мамця, не збудили мене?

ОЛЕНА.

Яка приємність, мати біля себе таку дитинку...

МАРІЯ.

Се ціла моя відрада, моє жите. Нема її —
нема мене.

ОСТАП.

Ти любиш маму?

ЕМА.

Я дуже люблю мамусю.

ОЛЕНА.

А тата?

ЕМА.

Ні.

ОСТАП.

Чому?

ЕМА.

Бо тато не любить мпне.

ОЛЕНА.

Як-же ти знаєш, що тато не любить тебе?

ЕМА.

Тато не поцілує мене ніколи.

МАРІЯ.

(Сумовито). Бідна дитина! (Незамітно плаче).

ЕМА.

Тато кричить на маму.

ОЛЕНА.

А ти що робиш, як тато кричить?

ЕМА.

Плачу. (Марія приходить до Еми й цілує її пристрасно).

МАРІЯ.

Моя пестійка!

ЕМА.

Тітка коли приїдуть?

МАРІЯ.

Вневдовзі. Чогось забарила ся.

(Чути гуркіт з надвору).

ОСТАП.

Хтось їде.

ОЛЕНА.

А твоє серце не чує, хто? Ти тепер повинен зараз відчути близькість своєї любки.

ОСТАП.

Я чую. Се Догмара.

МАРІЯ.

Аби кождий любив свою вибрану так, як пан Остап любить мою сестру, на землі був би рай. (До Еми). Ти полишиш ся тут. Я зараз прийду. (Виходить).

(Ема вдивляється допитливо в гостий. Остап встає з фотелю, бере Ему за руку і ходить з нею по покою).

ЕМА.

Тітка будуть учити мене далі читати.

ОЛЕНА.

Де вже читаєш?

ОСТАП.

Далеко?

ЕМА.

Там, де лиси.

ОСТАП.

Гарно.

(Входять Догмара і Марія. Остап цілує Догмару в руку; познайомлює її зі своєю матір'ю. Догмара цілує Олену в обі руки. Олена цілує її в уста і в голову).

ОЛЕНА.

А, моя невістка! Приємно міні пізнати.

ЕМА.

Тітка!

ДОГМАРА.

Що-ж ти маленька! (Цілує її). Як-же ти бавиш ся?

ЕМА.

Добре бавлю ся.

ДОГМАРА.

Зажди, я піду розодіти ся і принести тобі книжку з образками. (Виходить).

ОЛЕНА.

На дворі метелиця?

МАРІЯ.

Не втихає. Добре, що сестра вже приїхала. Курить і курить.

(Приходить Догмара і дає Емі книжку).

ДОГМАРА.

Се для тебе. (Ема цілує Догмару в руку, опісля привидляється книжці).

МАРІЯ.

Що-ж ти, намерзла ся дуже?

ДОГМАРА.

Ні.

ОСТАП.

Панна не признаєть ся, що їй зимно.

ДОГМАРА.

Бо нам горячо.

ЕМА.

Я піду до свого покою оглядати книжку.

МАРІЯ.

Йди, йди, кажи Петрови або Степанови за-
свѣтити.

ЕМА.

(Відходячи). Як перегляну, прийду тут. (Виходить).

ДОГМАРА.

Що нового чувати?

ОСТАП.

Ти з жіночого товариства; більше знаєш,
ніж ми.

МАРІЯ.

Були гості у нас.

ОЛЕНА.

Ми приїхали вже по гостині.

ДОГМАРА.

Багато було?

МАРІЯ.

Чотирнацяттеро.

ДОГМАРА.

Та— ак?

ОСТАП.

Довго забарили?

МАРІЯ.

Ні. Від пів до четвертої до шостої.

ДОГМАРА.

Що-ж твій чоловік?

МАРІЯ.

Любить мене дуже... (Сьмієть ся іронічно).

ОЛЕНА.

Він мабуть того погляду: Ой як любиш, люби дуже, як не любиш, не жартуйже.

МАРІЯ.

Так робить, лише хто иньший є предметом його любови, а не жінка.

ДОГМАРА.

Не ліпше тобі Маринцю?

МАРІЯ.

Ой не буде ліпше.

ОЛЕНА.

Чому? Хто може так говорити? На сьвітї все змінєть ся. Лише треба вірити й надїяти ся. Чому не може бути ліпше?

МАРІЯ.

З надмірної любови мого чоловіка до мене.

ОСТАП.

Пані беруть собі дуже всьо до серця.

ОЛЕНА.

А се безпотрібно. Воно нічого не допоможе, а зашкодить.

ДОГМАРА.

І я то говорю.

МАРІЯ.

Як-же не може обурювати деморалїзація у своїй власній хатї? (Сумовито). Як стерпіти?

ДОГМАРА.

Що-ж діяти? (Виходить).

МАРІЯ.

Я не зможу довго проживати в тому багні. Найбільше журю ся дитиною. Хай коли бідне підгляне сходити тата зі служницями... Що буде тоді? Адже дитина, що побачить, розбирає, допитує ся. (Хвилину мовчить). Коли далі так буде — мій вік не довгий. Чую се. Лікарі заказали журити ся й міцно зворушувати ся. А я, немов на глум, жию у дуже гігієнічних умовах...

ОЛЕНА.

Уважай дитино на себе.

МАРІЯ.

Нині мій чоловік так удачно грав зі мною комедию перед чужими людьми, що барон Пйотровський аж gratулював міні доброго пожитя, а пані Чорна поцілувала мене й каже: Які пані щасливі! Тут у панства такі любощі, наче-б то шлюб відбув ся вчера.

ОЛЕНА.

Що-ж ти на се?

МАРІЯ.

Я була так вражена тою лукавою облудою, що й словечка не могла проговорити. Сльози покотили ся з очий. Хотіла я вчинити авантуру, але якось повздержала себе.

ОСТАП.

Пані незвичайно терпеливі.

ОЛЕНА.

Не знаю, що сталось би зі мною в таких обставинах?

МАРІЯ.

Він підмітив моє огірченне і почав строїти иньшої породи комедію; опісля сказав хтось, що вже час їхати — ну, і поїхали. По їх від'їзді сповив мене такий жаль, що годі було знати, де я, та що робить ся зі мною? Ні, лекше се пережити, ніж висказати словами. Моє положенє: скачи з берега в пропасть. Жити годі тут; розведу ся — та що з того! Ні в кут, ні в двері. Одначе коли дійде до краю —

(З права надходить Ема).

ЕМА.

Мамо, я оглянула вже книжку.

ОСТАП.

А що, гарна?

ЕМА.

Дуже гарна. Я покажу.

ОСТАП.

Добре. (Хоче оглядати).

(Входить служниця).

СЛУЖНИЦЯ.

Прошу пані, вечеря на столі.

МАРІЯ.

Зараз ідемо.

(Служниця виходить).

МАРІЯ.

Прошу на вечерю. Панство добре проголоділи за моїми балаканнями. (Виходять).

ЗАСЛОНА.

ДРУГА ДІЯ.

Попередня сцена з усіми обставинами. Входить дідич Іван Льоренцо в подорожньому, зимовому кожусі. За хвилину являється служниця Зофія Вагурячка й помагає знімати кожух. Дідич пригортає її до себе і цілує. Подія три дні пізнійше. Вечір.

ІВАН.

Ну, що-ж ти, моя красуне?

ЗОФІЯ.

Де пан барили ся так довго? (Сьміється).

ІВАН.

Де тебе не було.

ЗОФІЯ.

Е пан жартують.

ІВАН.

(Сідає на канапі). Ходи тут Зоню, сїдай собі коло мене. Тут мягко, буде нам вигідно.

ЗОФІЯ.

Я не можу.

ІВАН.

Від коли не можеш? Може тобі хто що наговорив?

ЗОФІЯ.

Або я знаю.

ІВАН.

Сьмій ся з усього. Ти мене маєш за собою; все иньше дурниця. Ходи серце, ходи. Я вже дуже затужив за тобою. (Хочевстати, щоб притягнути Зофію до себе. Чути стукання до дверей). Па, дитино, зараз прийдеш, як сі вийдуть. Тільки не забудь.

ЗОФІЯ.

Ні, ні, прошу пана. (Виходить).

ІВАН.

Прошу.

(Входять економ, трьох побережників і зарядчик горальні. Всі кланяють ся низько).

ІВАН.

Що там чувати нового панове?

(Виступає зарядчик і каже):

ЗАРАДЧИК.

До нашого села, прошу пана барона, завитають вкоротці нові, непрохані гості.

ІВАН.

(Усьміхнений і зацікавлений). Хто такий?

ЕКОНОМ.

Будуть закладати радикальну читальню.

ПОБЕРЕЖНИКИ.

(Всі разом). Ми чули, що при ній буде каса, шпихлїр і крамниця.

ЗАРЯДЧИК.

Говорив нам війт. Позавчера приніс зі староства дозвіл Намісництва на основанне читальні.

ІВАН.

(Озлоблено). А ви всі аж тепер се говорите міні?

ЗАРЯДЧИК.

Ми нічого не чули.

ПОБЕРЕЖНИКИ.

Жадна бестия й пари з уст не пустила.

ЕКОНОМ.

То піп і професор таку штуку втяли.

ІВАН.

(Крайне вражений). Професор? Того я не стерплю.

ЗАРЯДЧИК.

Ми вже з війтом згадували про се. Треба постарати ся, аби він не попасав тут довго.

ІВАН.

Учитель підписаний на просьбі до Намісництва?

ЗАРЯДЧИК.

Та ні, але вони оба з попом усе щось радять.

ІВАН.

(Півголосом). Треба на того отчика що придумати.

ЕКОНОМ.

Не даром то якось перед місяцем заїздив до нього сотруди́к із міста, той радикал, соціяліст. Ми говорили з війтом, що воно заносить ся на щось лихого. Знають пан барон, той радикал уже два літа в місті, а ще не зложив візити ані старості, ані маршалкови.

ЗАРЯДЧИК.

Аякже, або в нього є яке пошанованне вла-сти? Вів робить весь неспокій в повіті. А дописи в часописях — чиє діло? Його. Треба конче від-нести ся до Консисторії, аби його запроторили в який кут, далекий від сьвіта.

ІВАН.

Ми вже про се говорили зі старостою і мар-шалком.

ЗАРЯДЧИК.

Прошу пана барона, ще нема читальні, а вже маємо клопіт. Що буде опісля? Не хоче ніхто йти на роботу за тринадцять крейцарів, кажуть собі ще докинути по два.

ІВАН.

(Гнівно). В зимі буду платити по п'ятнацять? А се що знову? Якась змова, агітація! Треба на-гадати жандармам, аби пильно по селі наглядали.

ЕКОНОМ.

То, здаєть ся, походить від тих, що вернули недавно з криміналу за страйки.

ПОБЕРЕЖНИКИ.

Ага—га, від Клима Зубача, Гаврила Васи-льовського, Михайла Мурина, того безокого Пе-леня.

ІВАН.

Нині я змучений, але завтра прошу покли-кати на одинацятую годину вїйта, писаря, та вра-димо, що з тим робити. Нехай рано поїде Дмитро по нашого о. декана. Платні не підвисшати. Добраніч. (Всі кланяють ся низько і виходять. Іван хо-дить нервово по покою. Павза. Входить несьміливо Зофія й дивить ся кокетливо на Івана).

ЗОФІЯ.

(При дверях). Пан барон чогось загнівані. Боюся входити, аби не набрати буків. Хиба вернути ся... (Сьмієть ся).

ІВАН.

Ой ти пустійко. Ходи, ходи, та проженеш мій гнів.

ЗОФІЯ.

Або я зможу? Пан захмарили ся, а я не вмію заклинати тучі.

ІВАН.

Треба стрібувати.

(Зофія повагом надближуєть ся, а до того оглядаєть ся на двері).

ІВАН.

(Підходячі до Зофії). Що-ж ти робила без мене?

ЗОФІЯ.

Сумувала й довгу нічейку не спала.

ІВАН.

Зі мною тобі весело?

ЗОФІЯ.

Як у раю, як у небі. З паном жити й умирати.

ІВАН.

Дай-же міні се письо гарне, румяне, хай поцілую (бере її в обійми й тисне пристрасно до себе. Зофія буцім то пручаєть ся. Відчиняють ся раптово. двері; входить Марія, а глянувши на обопільні обійми чоловіка зі служницею, пристанула, хвилину не говорить нічого. Блудно дивить ся перед себе. Опісля дуже зворушена кричить несамовито): Що тут дієть ся! Ні, се вже раз мусить покінчити ся...

ІВАН.

(Відвертаєть ся й говорить іронічно, між тим служниця виходить). Справді! Що ти кажеш! Я аж перестрашив ся...

МАРІЯ.

Ледащо! Ледащо!

ІВАН.

(Суворо). Мовчи, кажу тобі. Там до своєї комнати. Зачиняй двері. А се звідки така сьміливість?

МАРІЯ.

Нині вже не буде мовчання. Ми нині поладнаємо наші справи, зробимо обрахунок із свого семилітнього пожитя. Розваж се добре!

ІВАН.

Тільки ти міні не деклялуй. Я ніколи не слухав бабської проповіді і слухати не буду. Розумієш, чи ні?

МАРІЯ.

Аж надто розумію. Але все таки нині мусиш слухати.

ІВАН.

Теркочи далі, (розярений наближуєть ся до неї з затисненими п'ястуками), але як я потеркочу по тобі, то не позбираєш своїх костий. Махай за двері!

МАРІЯ.

(З повною відвагою). Можеш мене вбити, розтоптати. Я мушу зробити своє. Нині не грізні міні твої п'ястуки, ані кії!

ІВАН.

(Збентежений). Невже ти збожеволіла, бабо, чи що тобі! Я спати хочу. (Відвертаєть ся від неї і ходить по комнаті сюди й туди, розмахуючи нервово руками). Покличу парубків, нехай зв'яжуть сю бестию!

МАРІЯ.

Поклич і ціле пекло; не вжахну ся нічого! Ми мусимо нині розірвати наше подружжє (з повною резигнацією), хоча що дравда, воно вже давно розв'язане.

ІВАН.

(Швидко і гнівно говорить): Ну, ну, говори, розв'язуй, розривай. Я жду.

МАРІЯ.

(Зразу сьмієть ся згорювано, опісля повагом і холодно говорить): Зараз, зараз, не спіши ся. Адже перед тобою стоїть жінка, стоїть людина, що лише для тебе жила ось-тут у тій тюрмі через сім літ.

ІВАН.

Говори далі. Хочу почути щось нового.

МАРІЯ.

Ти вбивав у тої людини все те, що мала найкращого, ти розтоптував у неї серце... Думаю, що за всі ті знущання і муки даш волю тому серцю, бодай на кілька хвиль, аби висказало, що воно чує, та щоби оправдало свій вчинок, який за всяку ціну порішило здійснити. Тим то годі робити се прискорено.

ІВАН.

(Киває байдужно головою). Цікаво, хто вивчив тебе так гарно й сентиментально деклямувати?

(Чути стукання до дверей).

ІВАН.

Хто там? Прошу!

(Входить слуга).

СЛУГА.

Прошу пана, пополуднева почта.

ІВАН.

Добре. (Відбирає часописи і листи, кладе на столі, слуга відходить). Що-ж далі? (Сідає на фотели, що стоїть біля стола, бере лист, роздирає куверту і читає тихо).

МАРІЯ.

(Стоїть хвилину неповорушно, відтак сідає по другому боці стола). Ми засіли тут при столі, аби зробити кінець нашому подружжю.

ІВАН.

(Перестає читати лист, дивить ся на неї допитливо, а разом лукаво й каже): А то чому?

МАРІЯ.

Ти знаєш про се дуже добре.

ІВАН.

Ні, не знаю.

МАРІЯ.

Я розкажу.

ІВАН.

(Присуваєть ся ближше до стола). Добре. Слухаю. (Виймає тютюн і починає робити папіроса). Ну, говори.

МАРІЯ.

Вже сім літ минуло, як ми у-перве сідаємо при столі разом і хочемо з собою говорити. Ти ніколи не розкрив свого серця передо мною, а я не мала сьміливости зробити сього перед тобою, щоб сказати тобі всю правду в очи. Я-ж прецінь жінка тобі, а ти міні чоловік.

ІВАН.

Ну, і що-ж з того? (Сьмієть ся іронічно). Адже ти, небого, не сказала нічого нового.

МАРІЯ.

Сказала я багато нового, лише ти не зрозумів мене.

ІВАН.

Ха—ха—ха! Маєш, бабо, мізерку. Не говнри так містично й філософічно, може порозумію!

МАРІЯ.

Се, що я сказала, найважнійша частина подружнього життя.

ІВАН.

Ну, і я не знав!

МАРІЯ.

Ти собі шуткуй, а я скажу, що чую. Ми жінки вже з природи так уложені, що відчуваємо потребу, доконечну потребу висповідати ся з усього, як зі справ зверхньої породи, так може найбільше з річий внутрішньої породи.

ІВАН.

Сповідаете ви добре чоловіків, иноді так, що аж збожеволіти треба, або в лоб собі стрілити.

МАРІЯ.

(Не зважаючи на його бесіду, продовжає далі): Нам потрібна сповідь в річах серця, в річах духа. Інші чоловіки говорять зі своїми жінками бодай про внішні справи, а ти навіть про се не заговорив ніколи до мене.

ІВАН.

Гі—гі—гі! Де ти вивчила ся такої тонкої філософії?

МАРІЯ.

Жаль, великий жаль, що не від тебе. Сумно воно дуже!

ІВАН.

Та бачиш, я не вродив ся філософом, ані поетом.

МАРІЯ.

А вродив ся ти чоловіком?

ІВАН.

Розсуди, як сама знаєш.

МАРІЯ.

Отже кажу: ти прийшов на сьвіт, аби стати розбійником!

ІВАН.

(Крайно вражений). До сто чортів! Рахуй ся зі словами! Ти мабуть мало знаєш мене?

МАРІЯ.

(Незбентежена). Аякже, маю право найменувати тебе розбійником! Виразно заявляю: ти розбійник! Ти опоганив найсьвятійші спочування мого серця, ти вбив у мені любов...

ІВАН.

(Опановуючи себе, говорить іронічно): Що далі? Добре! Які ще мої провини? Лише скоро, бо замучиш мене своїм прокураторським обжалуванням.

МАРІЯ.

Я позволю собі поспитати ся тебе: чим я була тут у твоєму домі? Скажи! (Мовчанка). Чом не говориш?

ІВАН.

Ти скажеш се й без мене.

МАРІЯ.

Скажу, бо мушу скасати! Я коротала свій вік, як чорна невільниця, як непоправний, окаянний вязень у тюремних казатах! Ти замикав мене по пивницях, а сам розпустував до нестями. Поплили ріки моїх сліз, пішло багато моєї кєрвавиці в болото. Ба! та се ще була-б дрібниця.

ІВАН.

Ти розійшла ся зі своїм призначенням. Тобі треба було вступити до театру; тепер величали би тебе вже так, як величають французьку жидівку Сару. Як незвичайно, як дико говориш, моя жіночко!

МАРІЯ.

Може сьміливо, а не дико... А що тут чинило ся перед моїми очима? Дім твій — став домом розпусти. Я мусіла глядіти на скажені твої оргії зі служницями; я мусіла дивити ся, як ти справляв весіля своїм підложницям, як ти зведені жертви впихав опісля кому-небудь на карк і таким робом завязував сьвіт безневинним людям. Скажи де-що на своє оправданне. (Павза). Чому мовчиш?

ІВАН.

(Вгамовуючи себе, встає й починає ходити сюди й туди; опісля говорить байдужно): Не мав би перед ким, та перед тобою.

МАРІЯ.

Хай буде по твому. Але я не покінчила ще „прокураторського обжалування“. Ти знаєш добре, що вчинило ся з тими зведеними жертвами! Одна втопила ся, а чоловік розпив ся; одна збожеволіла, а чоловік мучить ся у вязниці; одна стала розпустницею, а найновіщий факт може тобі незвісний — вкортці дізнаєш ся про нього. А хто винен — твоя розпуста!

ІВАН.

(Пристанувши, дивить ся призадумано перед себе і говорить): Кінчай, кінчай, (глядить на годинник) десятьа минула.

МАРІЯ.

Ти заразив і опоганив сей дім, ти заразив і опоганив окруженне. Громада мовчить, сьвяще-

ник мовчить, бо ти пан, дідич. Усі жахають ся. Тебе ще й на представника народа хотіли деякі добродії вибрати... А ти затроюєш атмосферу і нема тобі стриму! Отже я ще раз найменую тебе розбійником. Ти поповнив морд на мені і на безневинних людях!

ІВАН.

(Зворушений і крайно обурений). Прошу тебе, невісто, гамуй ся у своїх висказах. Я можу зробити в одному моменті тобі кінець і собі кінець.

МАРІЯ.

(Хоробливо сьмієть ся). Ще й трета є особа, якій треба зробити кінець. Наша дитина. (Хвилину триває тиша).

ІВАН.

(Ходить понурий мов ніч і заєдно говорить): Кінчай швидче, кінчай.

МАРІЯ.

На мойому житю провинив ся ти і мої родині. Вони не навчили мене нічого. Дали тобі трицять тисяч, дали й мене тобі, — необзнайомлену з житем. Міні і їм заімпонували твої офіцирські вигинання, твої фальшиві говорення. І я несьвідома своїх чистих, природних спочувань, нерозвинена духово віддала себе на поталу пережитому цинікови, що коштував житя на столі й під столом, що замаскував себе маскою величнього ідеаліста.

(Чути кінець пісні, яку сьпівають парубки й дівчата, повертаючи з вечериць дорогою, що тягнеть ся попри довгий огород дідича Івана Льоренцо:

Ой хто-ж там рубає
Зеленого бука?
Прийди подиви ся,
Яка-ж моя мука!

Ой хто-ж там рубає
Зелену ліщину?
Прийди, подиви ся,
Як я марне гину!

Пісня вриває сварку між Іваном і Марією; обоє здають ся вслухувати в сумовиті тони. На лиці Марії малюєть ся глибокий біль. Коли проносили ся останні відгуки, Марія розпучливо заявляє): Справді, я марне гину тут! Проклята моя доля! (Плаче безголосно. Уста затиснені. Глядить неповоружно в один пункт. По хвилі сумовито й безнадійно): Плиньте сльози, плиньте! Може бо-дай ви влагодите сей страшний біль, се бездонне горе. (Мовчанка. Глибоке, понуре зворушення пробиваєть ся в цілім її естві. Гнів і біль доповнюють себе. Судорожно затискає п'ястуки). Ти! Ти за... ти загарбав, ти вкрав мою долю... (Павза). Мати, мати, мала ти міні таку долю дати, ліпше було засьвітити у головах дві сьвічки. Ти була-б поплакала й забула... (Закриває долонею лівої руки ліве око і частину чола, та нахилиєть ся судорожно об стіл). Проклятий день і проклята година, коли ступила моя нога у сей дім!

ІВАН.

Що се знову? Спазми, чи які інші бабські примхи?

МАРІЯ.

(Стрепенула ся). Ні, ні — зараз буде з нами кінець.

ІВАН.

Скажи міні, чого ти хочеш?

МАРІЯ.

Жити хочу! Я хочу жити! (Журно). Ти знаєш, на якому вчинку стрінула я тебе перед хвилиною, але се байдуже. Не першина воно. Я й так хотіла оповістити тобі, що покидаю сей дім раз-на-все. Приїхала моя рідня —

ІВАН.

(Розярений прискакує до неї). Ти будеш міні робити скандал перед людьми!

МАРІЯ.

(Незбентежена). Твої вчинки — не скандал, а мій відхід — скандал! Гарна історія —

ІВАН.

Я пан і голова над тобою.

МАРІЯ.

А то по яким законам і параграфам?

ІВАН.

По подружнім, по шлюбним. По тим постановам ти маєш міні служити, бути слухняною і сидіти тихо там, де я скажу!

МАРІЯ.

Дуже гарні і гуманні твої постанови. Я знову кермую ся иньшими. В зараженій, затроєній, душній атмосфері не думаю ані хвилинки довше прожити, хоча-б навіть довело ся міні головою наложити під твоїми ударами. Невже сей звязок, в якому проживали ми до нині, годить ся звати подружєм?

ІВАН.

Не бабам про се судити.

МАРІЯ.

На таке чемне слово треба хйба здвигнути плечима.

ІВАН.

А що-ж се по твоєму?

МАРІЯ.

Не знаю, як говорити... Шкода лише того благословення, яке церков розсипала при вінчанні. Коли-б сьвященик зміг був глянути в саму суть річи, казав би був розвалити сю сьвятиню, аби ми сконали на її руїнах. Там відгравало ся завершенне підступного торгу; там підписувано вексель на трицять тисяч, аби ними покрити твої гулатики. І се подружє! Де-ж основи того подружя!

ІВАН.

Ну, от тобі й на. (Сьмієть ся). Загадала ти, небого! Основи подружа? Ха—ха—ха!

МАРІЯ.

(Незвичайно зворушена). Ні... ні... йду геть, йду геть. Що вчинилось би з дитиною, коли-б вона далі проживала у тому багні?

ІВАН.

Дитина не лише твоя, але й моя.

МАРІЯ.

Правда, в дечому вона твоя, одначе тепер моя. Тому кінець з нами! Завязав ти міні сьвіт, хай Бог заплатить тобі за все. Я стану радше простою робітницею, а за те житиму в сьвіжій, здоровій атмосфері, буду чоловіком. Іду і покличу свою рідню, аби розстати ся при її очах. (Швидко виходить).

ІВАН.

(Пристанув, мов окаменілий, відтак півголосом говорить до себе). Чого та зволоч тут повлазила? (Дивить ся понуро і трівожно по комнаті. Внедовзі вибігає дверми з ліва, куди пішла Марія. Довша павза. На дворі шум і свист вихру, та заметільниці. Перекликають ся нічні

сторожі. Відтак входять усі знайомі особи, крім служби. Олена з поважною міною сідає на софі; Марія надмірно згорювана і збентежена сідає при столі, поблизько неї Доґмара, по другому боці Остап. Іван ходить нервово по комнаті. Хвиля загального мовчання).

МАРІЯ.

Скажіть добрі люди, що се таке для мене мій чоловік?

ІВАН.

(Ароґантно). Що кому до того?

МАРІЯ.

Прошу, може ти сам зволиш ласкаво заговорити про се... Скажи, скажи, хай знаю. (Павза). Твоя розпуста, твоя простуватість і нелюдність здавили моє жите.

ІВАН.

Невже се має бути судовий трибунал, перед яким я маю оправдувати ся? А зась кождому до мене, до моїх діл і до мойого житя. Нехай кождий пильнує свого носа, не чужого проса.

МАРІЯ.

Не лай нікого, лише скажи, яка моя провина супроти тебе? Я хочу конче знати. Поясни міні докладно річ свойого поступовання. Все треба умотивувати.

ОЛЕНА.

Розумієть ся, треба, щоб справа була ясна.

ОСТАП і ДОґМАРА.

(Рівночасно). Аякже.

МАРІЯ.

Адже я не спроневірила ся тобі в нічому. Я бажала любови.

ІВАН.

А міні не хотіло ся тебе любити.

МАРІЯ.

Чому?

ОЛЕНА.

Перед шлюбом? Чи по шлюбі?

МАРІЯ.

Чому дружив ся ти зі мною? Я не напихала ся нікому. (Павза). Ти поганець! Але правда, родом кури чубаті. Чим горнець накіпить, тим юшка буде смердіти.

ІВАН.

Тобі зась до моєї родини.

ОЛЕНА.

Дайте спокій! Сварка не доведе до нічого.

ДОГМАРА.

Успокій ся Маринцю.

МАРІЯ.

(Дрожить і плаче). Він грав перед шлюбом комедию зі мною. Не варто його звати чоловіком. Він не має Бога в серці; для нього не ествує ніщо сьвятого. Йому подруже, присяга шлюбна — комедия!

ІВАН.

(Цинічно). Не я перший і остатній граю комедию на сьвітї. Цілий сьвіт комедия!

(Олена, Остап і Доґмара глядять здивовано по собі).

ІВАН.

А ви чоґо повивалювали очи на мене? Хто ви? Адвокати моєї жінки? Геть з могого дому! Тут нема для вас місця.

МАРІЯ.

(Встає зворушена і не знає, куди повернути ся, та що говорити). Я не переживу тої зневаги. Надто велика скількість болів і ударів.

ОЛЕНА.

Не жури ся дитино нами.

МАРІЯ.

(Її лице прибирає гнівний, суворий вираз). Я не дивую ся грубоватому поведенню супроти моєї рідні; адже у твоїй бесіді, в твоєму мовчанні, у твоїх учинках гніздили ся хроби брехні, скритости, лукавства; з того всього не могла вирости ніжність і пошана зглядом иньших. Ми не можемо жити з собою.

ІВАН.

З Богом Парасю, коли люди трапляють ся.

ОЛЕНА.

Ви, добродію, не гнівайте ся, що ми навідали вашу хату; ми вступили у важних своїх справах до вашої жінки, а зглялно до її сестри. Ми зараз полишимо ваші пороги. Я не хочу і не маю права мішати ся до чужого, подружнього пожиття, але на основі того, що бачу і чую, кажу щиро й отверто, що зле між вами, панство.

(Іван, засоромлений трохи сьєю бесідою, ходить з похнюпленою головою по покою, заглядає до вікна; Марія сідає по противному боці стола).

МАРІЯ.

А ще виговорив ся раз перед одною особою, що він вневдовзі по шлюбі зненавидів мене, бо я, мовляв, почала квасити ся; лікар один з хати, иньший до хати. Я бажав житя, каже, а не шпиталя.

ІВАН.

Може воно й так.

(Остап і Догмара говорять до себе шепотом, відтак Догмара виходить).

ОЛЕНА.

Адже хорота не трівала цілий час вашого пожиття? Зрештою ти тому не винна.

ІВАН.

Коли я раз наберу до чого обридження

ОЛЕНА.

(Іронічно). То вже годі повернути до первісного чуття й смаку.

МАРІЯ.

(З повною резигнацією). Шкода слів. Його повернула на дорогу розпусти моя хорота! (Сьміється хоробливо й божевільно). Ха—ха—ха! Моя хорота! Ха—ха—ха! Крути-верти... (Остап і Олена успокоюють Марію. Вона заломлює руки і рве на собі волосся). Ти бажав розпусти і більш нічого. Невже твое життя перед шлюбом було чисте, невинне? Які речі повиходили опісля на верх? А може моя пошлюбна хвороба наслідок твоїх давніх гріхів?

ІВАН.

(Дуже розярений). Яке тобі діло до мене?

МАРІЯ.

Таке тобі й до мене! Розпуста й гулятика подала револьвер до руки твому братови, розпуста —

ІВАН.

Мовчи! Анї слова далі. Не муч мене. Кажи, чого бажаєш? До чого йде се все? Геть міні з очий!

МАРІЯ.

(Зриваєть ся). Конець усьому.

ОСТАП.

Не горячіть ся.

МАРІЯ.

Я зруйнована, знищена. Боже мій! Доле моя!

ОЛЕНА.

Не жури ся. Сьвіт широкий — найдеть ся місце й для тебе. Досить тих суперечок. Зробіть по людськи лад тут при наших очах. Житя між вами не буде...

МАРІЯ.

Між нами вже все покінчене.

ІВАН.

(Саркастично). Дуже добре. Хай буде сьміх і публіка, але за се —

ОЛЕНА.

Який конець?

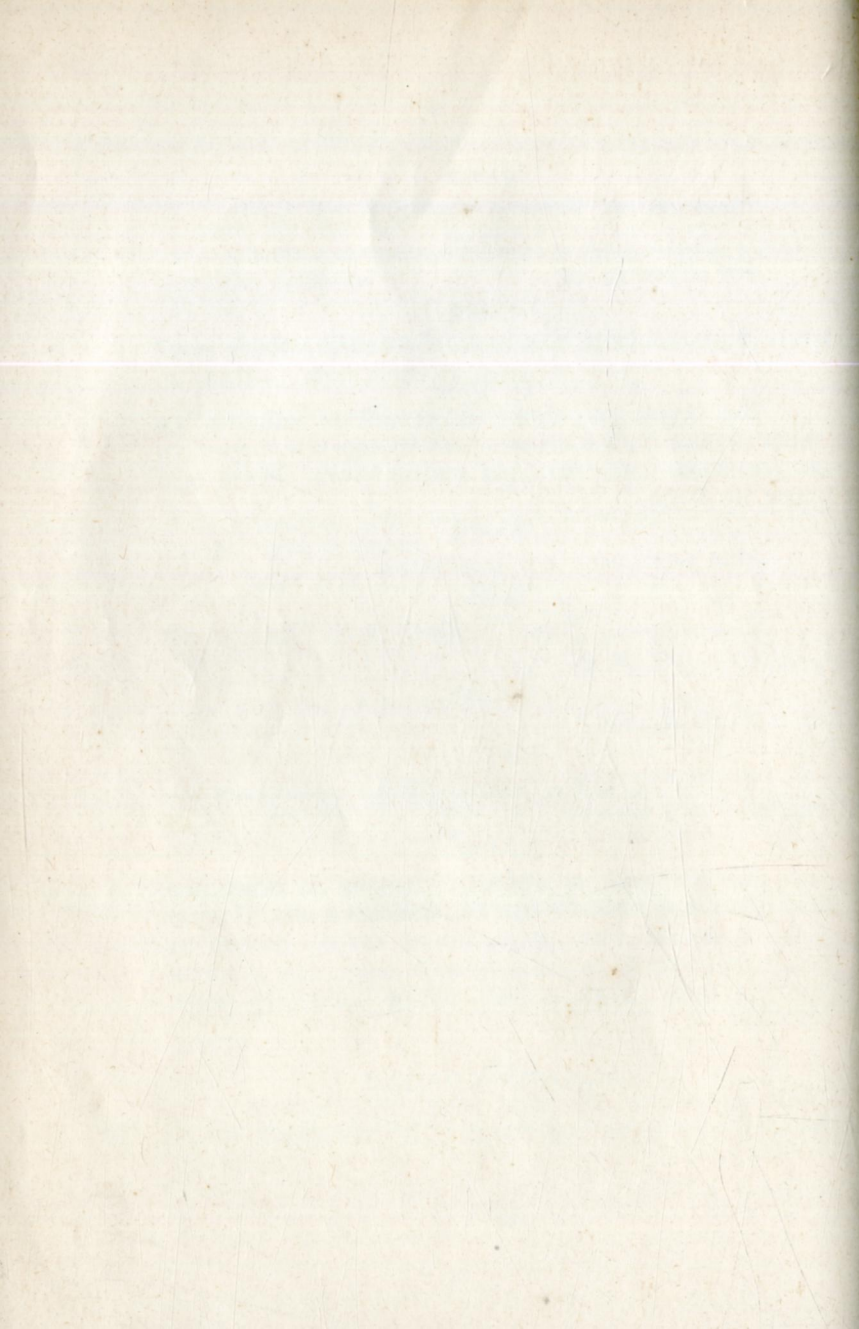
ІВАН.

Я даю їй повну волю. Може полишити зараз нині мої пороги.

МАРІЯ.

Дякую тобі за призвіл. Дякую за вбийство моєї любови, мого щастя, мого житя. Дякую тобі за журні літа, за безсонні ночі. Дякую за все, чим зволив ти ушасливити мене. Іду з дитиною! Навіть глуха, темна ніч не здержить мене. Прощай!

ЗАСЛОНА СПАДАЄ.

2004,

7

510400

B-1316

B 1.316

B 1.316